

AZ »EGYKE« OKA ÉS ELLENSZEREL

(A »TÁRSADALOMTUDOMÁNY« körkérdése.)

A magyarországi egyke számszerű hatása ma még jelentéktelen. Nem is ez, hanem e népbetegség epidémiás természetűe késztet arra, hogy e kérdést napirendre tűzzük. Népünk az anyagi és szellemi műveltség bizonyos fokán éppúgy hajlamos az egykére, mint a már szinte lassú halálra ítélt francia nép. Nem szabad bevárunk, hogy a ma még elszigetelt magyar egyke is országos nyavalyává fajuljon.

A magyar faj rekreációjának amúgy is ezer akadály van. Az ország gazdasági élete maga az állandósult válság, a nemzet régi híres vonzóerejét megtörte a megcsonkítás és megalázás. A háború előtti 35-ös születési átlag 29-re sülyedt s javulásra semmi kilátás.

Az egyke felé tehát nem ok nélkül fordult újabban a tudományos világ érdeklődése. Egy érdemes monográfia két évvel ezelőtt az egyke egész veszedelmét feltárta, de az orvosker megjelölésével a közvélemény nagy részét szemben találta magával. A vita, amely nyomában támadt, mellékvágányra vitte a kérdést. Mert nyilván nem az a probléma magva, hogy vajjon csupán a katolikus hitelvek alkalmasak-e az egyke gyengítésére, vagy a protestáns vallásoknak is megvan ez a hatásuk?

Úgy éreztük, hogy tartozunk vele népünknek is, tudományos életünknek is, hogy a vitát a helyes mederbe tereljük vissza s a tudományos közvélemény kialakulását a magunk részéről is elősegítsük.

Evégből megkérdeztük azokat, akik hivatásuknál, vizsgálódásaiknál fogva hivatottak annak megvitatására, hogy vajjon

1. mi az egyke voltaképeni oka?
2. meg lehet-e az egykét szüntetni s ha igen, mi módon; végül
3. ha nincs ellene orvosság, hogyan lehetne terjedésének gátat vetni?

Körkérdésünk kétségtelenül sok érdekes gondolatot vet fel színre. Az egyke anyagi motívumai és etikai természete között a határvonal élesen kidomborodik s nyilvánvalóvá lett az utóbbinak domináló fontossága. A hozzászólások tudományos tárgyila-

gosságát mutatja, hogy ámbár úgyszólván valamennyi válasz hangsúlyozza a baj orvoslásának nehézségeit, a teljes pesszimizmus hangja még ott sem jut szóhoz, ahol az orvoslás helyett már csak a baj elszigetelését tartják lehetőnek.

Mielőtt átadnók a szót azoknak, akik a szóban forgó nagy nemzeti érdekre való tekintettel szívesek voltak értékes nyilatkozataikkal megtisztelni, megjegyezzük, hogy még nem tekintjük e fontos kérdést részünkről elintézettnak s szívesen visszatérünk rá, ha új nézőpontból alkalmunk nyílik a kérdés eddig még tisztázatlan oldalát megvilágítani.

BUDAY LÁSZLÓ.

I.

Az egygyermek-rendszer okai mai kiterjedésükben már sokkal komplikáltabbak, hogysen azokat egy-két tényezőre lehetne visszavezetni. Mindenekelőtt utalnom kell arra, hogy nemcsak a kisbirtokos társadalmi osztálynak a betegsége ez, hanem a jobb módú középosztályé és a tisztviselő-elemé is; továbbá, hogy ha nálunk a protestáns községekben jobban érezhető is, mint a katolikus falvakban és ha Németországban szintén ugyanilyen irányú is a mozgalom, Franciaországban mégis a legkirívóbb példáját látjuk az egyke-rendszernek, amelyet ott határozottan a Code Napóleon teremtett meg és első megjelenésében mindenesetre birtokpolitikai oka volt.

Nem hiányzik, főleg a kisbirtokosság sorában ez az ok nálunk sem. Sőt valószínű, hogy ez képezte a kiindulópontot az egyke-rendszerre a jobbágy-rendszer eltörlése után, amikor a paraszt a független kisbirtoknak eldarabolása ellen kezdett védekezni a gyermeklétszám korlátozásával. Ebben a védelemben azonban már rég célhoz jutott anélkül, hogy az egygyermek-rendszer megszűnnék, sőt igen gyakori azoknak a birtokváltozásoknak a száma, amelyek most már azért következnek be, mert az egyetlen örökös idő előtt meghalt és a birtokpolitikai célt, hogy t. i. a föld a család kezében maradjon, a szülők nem érik el.

A mezőgazdasági művelés újabb helyzetében (függetlenül a most szokatlanul magas áráktól) már a legritkább esetben volna indokolt a gyermekáldástól azért tartani, hogy a birtok szét ne aprózódjék, mert a második, harmadik örökösnek még mindig jutna föld a családi birtokból, vagy a faluban.

A birtokpolitikai ok lassan elhalványult a szokásszerű ok mellett, amely mint erkölcsi felfogás, mint divat szerepel, s amely mellett némely vidéken a menyecske szégyenkezik, ha házasságá-

nak első éveiben gyermeke születik, még inkább szegyenkezik, ha a bölcsőnek az elsón kívül második lakója is akad. Az egygyermek-rendszernek határozott földrajzi irányokban való terjedése szintén amellet szól, hogy az egyforma szokásokkal összekötött nép hajlik rá, függetlenül az egyforma birtokpolitikai helyzettől. És ha meggondoljuk, hogy a birtoktalanok között az egygyermek-rendszer jóformán egyáltalán nem dívik, sőt itt bőséges gyermekáldást tapasztalunk, rá kell jönnünk, hogy az egygyermek-rendszernek csak kezdeti stádiumában vannak birtokpolitikai okai, később inkább társadalmiak, a szülői hivatás helytelen értelmezése és a szokás által befolyásolt nőnek hiúsága.

II.

Minthogy így nagy általánosságban, helyi kivételek leszámításával, inkább népbetegséggel, mint birtokmegosztási bajokkal állunk szemben, az egyke orvoslására is ezen az utóbbi ponton kell keresnünk a módot. Az egygyermek-rendszerbe berögződött nép erkölceinek és szokásainak átalakításáról volna szó, amely a legnehezebb munka, mert a megszokás és a szegyenkezés ellen igen nehéz küzdeni. Nem is lehet a kérdésbe olyan módon beleavatkozni, hogy az egy gyermekkel bírót gáncsoljuk vagy kifogásoljuk, hanem csakis az ellenkező irányban: a többgyermekűeknek rendszeres és tudatos kedvezményezése által.

Amint korábbi munkáimban említettem, e tekintetben különösen súlyt helyeznék a kitüntetésekre, amely külsőségek a néplélekhez legközelebb férköznek. Minél több hatósági kitüntetés, ünnepies megdicsérés éri a legtöbb gyermekű családot, annál nagyobb a valószínűség, hogy az esetleges csúfokodásból irigykedés válik. Növekszik ez az irigykedés akkor is, ha nem nagy, de látszatra mégis tetszetős pénzbeli kedvezmények érik a többgyermekűt, nevezetesen: az adónak lejjebbszállítása, stb.

Az államra vagy a községre nézve, amelyek az ilyen kitüntetésekre vagy adóelengedésekre vállalkoznak, nagy anyagi terhet ez nem jelent. Viszont a faluban az irigységet s ugyanazon kedvezmény elérésére irányuló kívánságot erősen felszítják. Franciaország nem hiába kísérletezik a háború óta újból ilyen módszerekkel. Lassan hatóak ezek, de nálunk még senki sem próbálta meg és így a. lassú, de biztosan elkövetkező eredményeket sem láthattuk s ezért nem szabad azokat vaktában előre lekicsinyelni.

Minthogy azonban az egygyermekűeknél néha csakugyan kicsiny a birtok arra, hogy többen osztozzanak rajta, főleg az egykés falvakban kellene olyan népies iparágakat szervezni, amelyek vagy egész évi, vagy téli keresettel az arra szorulóknak jöve-

delmét pótolják. A birtokpolitikai ok ezzel meg volna szüntetve, a társadalmi szokás ellen azonban a fentemlített lassú, de szívós munkával lehet csak küzdeni. Sohasem szabad eközben abba hagyni a küzdelmet azok ellen a gyermekáldást elhárító *bűnös* eszközök ellen, amelyekre eddig összes hivatalos védekezésünk szorítkozott, de ezt is nagyon hiányosan tette, mert csak a magzat-elhajtások ellen tartalmazott határozott tilalmakat, s néhány óvoszer használata ellen lépett föl lanyaerővel. A bábákat sokkal szigorúbb felügyelet alatt kell tartani, minden bűnös üzeműket a legszigorúbban megtorolni; viszont rendelkezésre kell bocsátani elég anyagi forrást arra, hogy az ellenkező irányban viszont külön jutalomösszegeket kapjanak minden második, harmadik, stb. gyermek világrahozásánál s életbentartásánál. Az egyke-kérdéssel látszólag nem függ szorosan össze a csecsemőhalandóság ellen való küzdelem, hiszen az egykes falvakban nem a nagy csecsemőhalandóság miatt kevés a gyermek, hanem azért, mert kevesen születnek. Az ország népességi erejének fejlesztése szempontjából azonban a kettő nagyon is kapcsolatos, s minden egykeakció végeredményben mégis oda irányul, hogy ne csak a többet szülő, hanem a többet fölnevelni tudó anyák számát növeljük. A csecsemőhalandóság leküzdése s a csecsemőgondozás javítása terén fennálló kívánalmak annyira közismertek, hogy azokról itt nem kell többet beszélni.

III.

A fentiekben jeleztem, hogy milyen kísérletek lehetnek alkalmasak az egyke ellen való küzdelemre. Hogy ebben a küzdelemben az államon kívül milyen társadalmi szervek, milyen csoportosításban és mértékben vesznek részt, az a részletes kidolgozás dolga. Abból a gondolatból azonban, amelyet a III. kérdés sejtet, nem szabad kiindulnunk, hogy t. i. az egyke egyáltalán nem volna orvosolható. Ha pedig valaki ezt mint vitán kívül álló tételt tartja szem előtt, akkor nem is foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy hogyan lehetne a terjedésének gátat vetni. Addig ugyanis, amíg bizonyos területeken az egygyermek-rendszer dívik, anélkül, hogy ez a nép anyagi romlását okozná, addig mindig csábító lesz a szomszédságra, következképen továbbterjedése ellen kordont nem lehet húzni.

JÁVORNÉ MISKOLCZY SZIGYÁRTÓ GIZELLA.

Az „egygyermekrendszer“ hazánknak oly fontos, megoldásra váró problémája, hogy ezzel intenzíven foglalkozni elsődrendű állami érdek, mert veszedelmesebb, kártékonyabb hatású a világháború rettenetes pusztításainál, s bár ott is legtöbbet veszített a magyar faj, ez sokszorosán felülmúlja azt. Végtelenül sajnálatos, hogy még mindig nincs e kérdés annyira az érdeklődés központjában, mint amennyire fontosságánál fogva lenni kellene, hiszen a mohácsi csatában nem hullott el annyi magyar ifjú, mint amennyi egy év alatt nem születik meg Tolnában, Baranyában, a Sárközben és Ormányságban! A vele foglalkozók közül pedig igen sokan tendenciózusan kezelik e kérdést, s tőkét igyekeznek belőle kovácsolni egyes vallásfelekezetek, vagy foglalkozási ágak ellen. Egyetemes betegség ez, mely ellen védekezni, megdöbenni és kétségbeesni minden hazáját szerető magyar embernek szent kötelessége.

Hogy hazánkban éppen a magyar fajt, s annak legtisztább ágát, a református magyar népet támadta meg leginkább s pusztítja legjobban, éppenséggel nem jelenti, hogy más vallású és fajú népnél ismeretlen jelenség lenne. Amint pusztítja ez a római katolikus franciát s az ág. hitv. evangélikus erdélyi szászot, úgy megvan ez a magyar középosztálynál éppenúgy, mint a római katolikus vallású iparosoknál és kisbirtokosoknál — és nincs meg a református magyar uradalmi cselédeknek! Legjobban pusztít — felekezetkülönbség nélkül — a kisbirtokosoknál, s ennek egyik fő, de éppenséggel nem kizárólagos oka a földbirtok egy kézen maradása. Az úrbéri elkülönzés óta nincs meg a földbirtokszerezés lehetősége, s a hatalmas kötött birtokok közé ékelt, az ipari pályától idegenkedő népünk retteg a gondolatától, hogy 6—8 holdnyi birtoka — csak 2—3 részre szakítva is — gyermekei megélhetését nem biztosítja. Községünk két leggazdagabb — véletlenül több gyermekkel megáldott — családja a birtok elosztása következtében a folyó évben lett szerény anyagi helyzetben levő családdá. A földbirtokreform, melytől e tekintetben is sokat vártunk, inkább elkeseredést, megdöbbenést eredményezett, mint gyógyító hatást.

Ugyancsak a megélhetés nehéz volta, a gyermeknevelés súlyos gondja a kórokozó a középosztálynál is, s itt végtelenül káros hatású, szinte helyrehozhatatlan hiba volt a családi pótlék előbbi rendszere, amikor a törvényhozás adott tápot a gondolatnak, hogy három gyermeket köteles csak a szülő fölnevelni, ehhez segédkezet nyújt az állam is, de éppen ott, ahol fokozott mértékben lett volna szükség a támogatásra, a 4—6 stb. gyermeknél már meg-

vonta azt. Az uradalmi cselédeknél, ahol a dolgos két kar a megélhetést előmozdítja, nincs „egyke“; nincs az ormánysági, sárközi magyaroknál sem.

Oka, illetve előmozdítója volt régebben az „egyke“ katonaszolgálatbeli kedvezménye, újabban a kényelemszeretet, a korán nősülés és férjhezmenés lehetősége, s különösen a háború óta örült módon terjedő fényűzési, cifrázkodási vágy is.

Orvosolni nem lehet e bajt, vagy legalább is nagyon bajos. Szép szó nem használ semmit, meggyőzés lehetetlen. Csak a földhöz juttatástól, a földbirtokszerzés lehetőségétől, s népünknek az ipari pályára való terelésétől lehet kedvező hatást remélni. Több gyermeknél fokozott és lényeges adókedvezmény, felsőbb támogatás, anyagi segítség, erkölcsi elismerés, ha meg nem szüntetné is a bajt, de javítana a helyzetet.

Megakadályozni azáltal lehetne, ha a földbirtokot egy gyermek nem örökölhetné egészben. Drasztikus kúra lenne, szinte félve írtam le e sort, de meg kell lenni, mert ahol 40—50 év alatt teljesen kipusztítja ez epidémia a nemzetfenntartó magyar fajt, borogtás helyett kést kell alkalmazni.

Ismétlem, amin kezdtem, oly rettenetes e baj, oly pusztító hatású, hogy igen sürgős és komoly megfontolást igényel az államhatalom részéről is. Ennél fontosabb problémája ma nincs Csonka-Magyarországnak! Foglalkozni vele azonban csak szeretettel szabad, de foglalkozni kell, mert minden esztendőben annyi a fogyás, amennyi a négy és féléves világháború összes vesztesége volt!

KOVÁCS ALAJOS.

Már a háború előtt sokat foglalkozott a statisztika és a társadalomtudomány nálunk is, külföldön is az „egyke“ kérdésével, melyet csak mi nevezünk ilyen röviden, külföldön a probléma neve általában „a születési arány csökkenése“, vagy „a gyermekszám korlátozása“. Tulajdonképpen nálunk sem az egykéről van szó, mert hiszen a statisztika beigazolja, hogy még ott is, ahol az egygyermek-rendszer legjobban el van terjedve, jóval több esetben születik két vagy több gyermek a házasságokból, mint egy. Baranyában például, amely megyét általában az egyke főfészkének szoktuk tekinteni, az 1909—1912. években megszűnt 3749 házasság közül 492-ből egyáltalán nem született gyermek, 506-ból csak egy gyermek született, ellenben 596-ból született két gyermek és 2157-ből, tehát a házasságok nagy többségéből, két gyermeknél is több. A baj azonban abban van, hogy a több gyermekes házasságok aránya Baranyában sokkal kisebb, mint az ország átlagában

és természetesen a legtöbb vármegyében. Ez egyúttal a születési arány általános számát is leszorítja és végeredményben a szaporodásra is igen erősen érezteti hatását.¹ Az egyke csak a végső foka a gyermekszám korlátozásának, de a közbeeső fokozatoknak is éppen olyan pusztító hatásuk van a népesedésre, mint az egykének; a szaporodásra nézve ugyanis számszerűleg teljesen mindegy, hogy 6 helyett születik 5, vagy 2 helyett 1 gyermek. A küzdelmet tehát nem csupán az egyke ellen kell folytatnunk, hanem általában a gyermekszám szándékos és túlságos korlátozása ellen. S ha már a háború előtt fontosnak ismerték fel ezt a kérdést, mennyivel fontosabb ez most, amikor a háború veszteségeit is pótolni kellene a normális szaporodáson felül.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy a születési arány most jóval alacsonyabb, mint a háború előtt volt; alacsonyabb még annál a számnál is, amelyet indokolna a nemzőképes férfiak számában a háború miatt beállt nagy hiány. Azt jelenti ez, hogy a gyermekszám korlátozása és az egyke elterjedése ma nagyobb, mint a háború előtt volt. Ahelyett tehát, hogy a háború mérhetetlen veszteségét pótolnák, még a háború előtti normális szaporodást sem tudjuk elérni, mert a gyermekszám korlátozása a születési arányt nagyobb mértékben csökkentette, mint amilyen mértékben a halálzási arány javult.

Hogy a háború után, a mostani nyomorúságos gazdasági és lakásviszonyok között, amikor különösen a városi szülők legnagyobb részének valóságos csapás egy gyermek érkezése, sokan korlátozzák a gyermekszülést, ezt könnyen meg lehet érteni. A mostani gyermekkorlátozásnak, vagy nevezzük röviden: egykének, elsősorban gazdasági okai vannak. A háború előtt azonban, akár-hogy szépítsük a dolgot, elsősorban erkölcsi okok idézték azt elő; a nők részéről hiúság, a megöregedéstől és a gyermekneveléssel járó munkától, gondtól való félelem, a kényelemszeretet s mindezek okozója: a vallásos hit hiánya. A férfiaknál viszont az anyagi önzés, hogy minél több maradjon meg a vagyomból saját élvezetükre, s csak másodsorban a gyermek érdeke: hogy minél kevésbé aprózódjék el a birtok s minél inkább megtartsa a család a standard of life-t. Ezt bizonyítják azok az adatok, amelyek azt mutatják, hogy minél több valamely vidéken a kisbirtokos parasztság, s minél kevesebb a cselédség és a birtoktalan gazdasági munkáselem, annál kisebb a születési arány.² Minthogy nálunk felekezetiileg vegyes vidékeken a protestáns parasztság között rendszeren több a birtokos, mint a katolikus parasztság között, majd-

¹ L. e sorok írójának „Az egyke és a népszaporodás” című, a Magyar Statisztikai Szemle 1923. évi 3—4. számában megjelent tanulmányát.

² L. Schneller Károly: Születési arány és vallásfelekezet c. értekezését. Pécs 1923.

nem mindenütt nagyobb a születési arány a katolikusoknál, mint a protestánsoknál, különösen a reformátusoknál. Ez ejtette jóhiszemű tévedésbe például Pezenhoffer Antalt, aki „A demográfiai viszonyok hatása a népesedésre“ című munkájában majdnem kizárólag a vallási különbségnek tudja be az egyke különböző fokú elterjedését. Valószínű, hogy ebben is van valami. Én igen nagy jelentőséget tulajdonítok ebben a tekintetben a gyónás intézményének, amely a katolikus nőt sok esetben visszatartja a mesterséges gyermekkorlátozástól, míg a protestánsoknál hiányzik ez a köznépet nagy mértékben fegyelmező és büntől visszariasztó vallási eszköz. A fő különbséget azonban mégis a két felekezet gazdasági helyzetének különbsége adja meg, de ebből nem szabad azt következtetni, hogy az egyikét főképpen gazdasági okok idézik elő, mert a birtokos vagy birtoktalan állapot csak *magyarázza*, de nem *okozza* az egyikét. Azok az erkölcsi defektusok ugyanis, melyeket fentebb mint az egyke előidézőit megjelöltem, a birtokos osztálynál sokkal sűrűbben jelentkeznek, mint a birtoktalan osztálynál s itt aztán a vallásnak csak annyiban van szerepe, hogy milyen ellenállást képes kifejteni ezekkel az erkölcsi defektusokkal szemben. Sajnosan látjuk éppen Pezenhoffer adataiból, hogy a katolicizmusnak sincs meg ezekkel szemben mindenütt az ellenállóereje (I. baranyai magyar és torontáli német katolikusok).

Ha tehát az egyikét alapjában véve erkölcsi okok idézik elő,, véleményem szerint főképp erkölcsi eszközökkel kell küzdeni ellene. Az egyikével fertőzött nép lelkivilágát kell átalakítani. Ez leginkább a papok és a tanítók feladata, de nagy szerepe lehet ebben a tekintetben a népies propagandairatoknak, amelyek az egyikének nemcsak a szülőkre, de magukra a gyermekekre hátrányait ismertetik meg s fölkeltik a vágyat a gyermek, a minél több gyermek után. Az állam maga is sokat tehet abban az irányban, hogy az egyikés vidékeken a felfogás megváltozzék. A törvényhozásba be kell vinni a faj védelem gondolatát: előnyben kell részesíteni mindenütt a többgyermekes családot és az ebből származó gyermeket és hátrányossá kell tenni a helyzetét az egyikés családoknak és magának az „egyké“-nek. Itt különösen adókedvezményekre gondolok és az örökösödési jog gyökeres megváltoztatására olyanformán, ahogy azt Schneller Károly ajánlja.³ Ha az egyikés család minduntalan anyagi hátrányt szenved egyikessége miatt, tehát éppen azt az anyagi előnyt nem éri el, amire a gyermekkorlátozással törekedett, lehetetlen, hogy ne igyekezzék a helyzetet előnyére megváltoztatni, ami idővel az egyikérol vallott erkölcsi felfogását is módosítja. Ez utóbbira egyébként közvetlenül is lehet hatni az emberi hiúság fölkeltésével, ha például ünnepély keretében a hivatalos hatóságok által megjutalmaztatnak vagy érdem-

³ Népesedéspolitiká — többtermelés c. tanulmányában. Sárospatak, 1922.

rendet kapnak a sokgyermekes családok, ha bizonyos tisztségek-nél a többgyermekesek előnyben részesülnek stb.

Természetesen előre nem lehet megmondani, hogy ezeknek az intézkedéseknek meglesz-e a számszerű hatása, a bizonytalanságnak azonban nem szabad bennünket visszariasztani attól, hogy legalább megkíséreljük a gyógyítást. Azt hiszem, ha komolyan nyúlunk a kérdéshez és nem félünk az ajánlott radikális módszerektől, a siker nem maradhat el. Franciaországban már elérték legalább azt, hogy a születési arány a háború iszonyú vérvesztése dacára sem sülyedt tovább, sőt némileg magasabb, mint a háború előtt volt. Igaz, ők egy győztes háború után vannak, aminek lélektani hatását nem szabad lebecsülni, nekünk azonban viszont nagy előnyünk, hogy az egyke az országnak aránylag csak kis részében hatalmasodott el, másrészt valószínű, hogy a születési arányunknak ez a mostani leszállása, amely különben is inkább csak a városokban jelentkezik, nem azoknak a mélyreható erkölcsi okoknak a következménye, amelyek egyes vidékeken már a háború előtt is lenyomták a születési arányt.

LOVRICH JÓZSEF dr.

A háború borzalmas következményei között nemcsak a teljes anyagi leromlást látjuk, hanem még inkább az erkölcsi kérdésekben való laza felfogást. Amíg régente általában a nagy jóléttel kapcsolatos könnyelműség, most inkább a szomorú kényszerűség követeli, hogy a család szaporodását megakadályozzák. Kétségtelenül megállapítható, hogy nagy és hatalmas nemzet csak az lehet, melynek számtalan erőteljes, ép tagja van. A gyengébbet legyőzi, beolvasztja az erősebb, a kevesebbet elnyomja a több; matematikai pontossággal megállapítható, hogy a rendkívül nagyszámmal előtérbe nyomuló fajok eltüntetik a föld színéről a sorvad, erőtlen, kevésszámú nemzeteket. Nemzeti szerencsétlenségünket semmi sem tetézi annyira, mint az évtizedek óta lavinaszerűen terjedő „egyke“ divatja. Az „egyke“ mérhetetlen pusztításait legjobban bizonyítja az a szomorú tény, hogy egynéhány évtized alatt kihal a család, sorvad, pusztul a nemzet! Egész falvak, vidékek csendesek a némaságtól, mert nincs gyermek! Egyenlegünk nemcsak azért romlik, mert kevesen születnek, hanem azért is, mert a megszületett gyermeket fölnevelni nem tudjuk. Pusztul, vész nemcsak a betegen született gyermek, hanem az is, aki egészségesen születik, mert a sok előítélet, tudatlan, rossz gondozás időelőtt sirba viszi a Jövő hajtásait. Még alig egy-két évtizede megütköztünk azon, ha

egy-egy fiatal asszony azzal a kérdéssel fordult hozzánk, hogy mit legyen a terhesség megakadályozására. Külföldről került hozzánk az a divat, amely a szaporodás elkerülését, megakadályozását célozza. Feltartóztathatatlanul özönlötte el az egész földet ez a járvány. Úgy mondják, hogy a kultúra haladásával terjedt el ez a divat is, mely a család szaporodását az akarattól tette függővé. A mai borzalmas gazdasági helyzetben ez a kérdés — fájdalom — nem a kultúra kérdése, hanem szoros összefüggésben van a nyomasztó gazdasági és velejáró Ínséges viszonyokkal és ezért került háttérbe a kérdésnek orvosi része. Nemcsak a feminizmus, a nőknek kereseti pályákra való tódulása, férjtől való függetlenítés anyagi téren is, jönnek szóba, hanem elsősorban a gazdasági helyzet nyomul előtérbe akkor, mikor ma már nemcsak az egyke, üe a „semmi“ család kérdése is teljesen időszerű. Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy az egész társadalom, és elsősorban az állam teljes erőfeszítésére van szükség, ha ezen súlyos problémát orvosolni akarjuk.

Mi nőorvosok elsősorban látjuk, mily borzalmas pusztítást visz végbe a női testben a terhesség elleni védekezés! A tudomány haladásával együtt fejlődött naggyá a védekezés lehetősége a nemibetegségek ellen. Mentől jobban tudjuk megóvni magunkat a nemibetegségektől, annál jobban tudjuk biztosítani az utódokat a nemibetegségek átörökölhető következményei ellen. Elméletileg majdnem azt állíthatnók, hogy gondos védekezéssel úgyszólván teljesen ki tudnánk irtani a fertőző nemibetegségeket. Fájdalom azonban, ezen betegség elleni védekezés egyszersmind megakadályozza a terhességet is, s így amit nyerünk az egyik téren, azt elvesztjük a másikon.

Egész múzeuma van az eszközöknek és szereknek, melyek mind arra valók, hogy nemcsak a nemibetegség, hanem egyszersmind a terhesség ellen is védjenek. Ezen eljárások azonban — kivétel nélkül — állandóan alkalmazva, súlyosan beteggé teszik nemcsak a nő, de a férfi szervezetét is. Ha még a védekezés legártatlanabb módját tekintjük is, úgy az mind alkalmas lehet arra, hogy akár helybeli, akár általános, az idegrendszerre kiható súlyos elváltozásokat okozzon.

A szaporodás szabályozásának legelterjedtebb, de egyszersmind legveszedelmesebb módja a művi vetélés. Ezek száma szédületes arányban növekedik. Németországban kimutathatólag egy-negyed millióra becsülik évente a vetélések számát. Parisban pedig évente több mint százezer abortus folyik le. Szülőházaink és klinikáink elnéptelenednek, mert a szüléseknek körülbelül egyharmada vetélés. Tizenötezer szülésre nálunk hatezer abortus esik. A vetélés feltartóztatlanul teszi beteggé az asszonyok ezreit. Halálozási percentje is majdnem 3070. Ezekre megy minden női klinikán azok

száma, kinknél vetelés után súlyos méh- vagy méhkörüli gyulladás, fejlődik ki.

A szándékos sterilitásból önkéntelen sterilitás fejlődik ki. A mesterségesen sterilé vált női típus az egyik, a betegségtől vagy születéstől, fejlődési rendellenességgel felnőtt női típus a másik fajta. A betegségek közül: a kankó és a kankó utáni szövödmény szerepel. Kankóval még teherbe is juthat az asszony, de legtöbbször csak egyszer. Az első gyermek megszületése után az ilyen asszonyok évekig betegeskedve leromlanak, meddők maradnak. Németországban 500.000 házasság közül 100.000 steril! A steril házasságoknál az asszonyok 30%-a kankó miatt meddő! így fejlődik ki az egy gyermek-sterilitás, mely kankóra annyira jellemző. Épp olyan gyulladások, mint aminő a kankó, szerepelnek a terhesség elleni védekezés által és után föllépő gyulladásoknál. Az egyszer beteggé lett női testet meggyógyítani szerfelett nehéz, mert hisz a női szervezetnek nemcsak egy részlete betegszik meg, hanem az egész genitális tractus. Így a szándékolt és a betegség által létrejött meddőség szerepel az egyke elterjedésénél; azonban éppúgy szerepelnek a gazdasági, szociális tényezők, főleg a mai rendkívül súlyos megélhetési viszonyok között. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a rossz táplálkozás miatt a szervezet funkcionális elértéktelenedése szintén magas számmal szerepel. Ezenfölül sok gyermek pusztul el szülészeti műtét által is, ez a németeknél több mint 80.000 életképes gyermek halálát jelenti.

Míg a földműveléssel foglalkozó osztály gondtalanul fejlesztheti családját, addig a városban élő ember megélhetése lehetetlenné van téve a család megsokasodásával. Orvosilag az egyke csak úgy gyógyítható, ha a kérdést állandóan szőnyegen tartva, felvilágosítjuk, kitanítjuk a társadalmat arról, hogy milyen beteggé, borzalmasan beteggé teszi a női szervezetet az olyan fertőző betegség, mint például a kankó és hogy majdnem olyan veszedelmet rejt magában az állandó védekezés is a terhesség ellen. Az egyszer súlyosan beteggé lett női testet meggyógyítani, az egészséget visszaállítani többé már alig lehet.

Elsősorban az állam köteles helyes törvényekkel gondoskodni az anyáról éppúgy, mint gyermekéről. Ne felejtjük, hogy amíg dohányzásra nálunk is milliárdokat költenek, alkoholtartalmú italokra pedig számtalanszor többet, addig anyasági kérdéssel, gyermekmentéssel alig foglalkoznak; ez a kérdés mindenütt, mindig mostohagyermek marad. Épp ezért például a franciák külön anyasági törvényt hoztak, mely akár két hónapig is pénzzel és természetben adott eszközökkel támogatja a terhes nőt. A francia, a német, az olasz nemzet minden anyáról, aki segítségre szorul, intézményesen gondoskodik. A franciák prémiumokkal, nyugdíjjal támogatják azokat az anyákat, kiknek háromnál több gyermekük

van. Az olyan anya, kinek négynél több gyermeke születik, külön jutalomban részesül. Csecsemőgondozó, táplálóiintézményeket, tejkonyhákat, bölcsődéket állítanak fel mindenütt. Külön berendezések vannak terhesek és gyermekágyasok részére! Törvény tiltja a gyermekágyasoknak hat héten belül munkában való alkalmazását. Az olyan házaspárokat, kiknek több gyermekük van, jól fizetett állami intézményekben alkalmazták. Ezen állásokba nem házas embert legfeljebb 10%-ban vesznek fel. Minden hiányzó gyermekért évi külön adót vetnek ki. Ilyen adókból bőségesen lehet fedezni az anya védelemre szánt kiadásokat! Az elmúlt évben a németek iktatták törvénybe az anya- és csecsemővédelmet. Az állami védelem mellett számít a társadalom legmesszebbmenő támogatására is. A német gyermekvédelem egyedül az állam feladata! Testi, szellemi és erkölcsös nevelésre minden német gyermeknek törvénybe iktatott joga van. Az állam gondozza, támogatja mindazon csecsemőt és gyermeket, ahol a család nem képes őket megfelelően ellátni. A német anyavédő törvény kivétel nélkül minden réteget felölel.

Csak egyedül az állam képes gondozni, ellátni, támogatni kivétel nélkül minden anyát és gyermekét. Elengedhetetlen, hogy a legkisebb faluban, pusztán legyen szülőházunk, bölcsődénk, legyen hozzáértő személyzet, mint amilyen egyedül az orvos, bába, akik támogatják az anyát és gyermekét. Legyen ellenőrzés alatt minden bába már csak azért is, hogy működését napról-napra nyomon követhessük. Egyetlenegy befektetés nem hálásabb, mint ha az állam anya- és csecsemővédelemre is fordítja jövedelmét, mert legdrágább kincsét, az embert menti, védi.

Tiltsuk sürgősen el a terhesség ellen való összes védekező szereket, orvosságokat. Ilyeneket sem hirdetni, sem pedig eladni orvosi rendelés nélkül ne legyen szabad.

Nem virulhat fel hazánk, ha több lesz a halálozás a születésnél, ha nem biztosítjuk a megszületett gyermek életben maradását. Ha az asszonyok nem kénytelenek a létért való küzdelemben résztvenni, ha újra visszatérnek a családi tűzhely mellé, ha újra nők és családanyák lesznek, akkor megszűnik a védekezés a terhesség ellen; megszűnik az „egyke“.

PEZENHOFFER ANTAL.

I.

Az *egyke*, szó eredeti értelme, azáltal, hogy irodalmi s tudományos szóvá lett, változáson ment át, kibővült, úgyhogy most már nemcsak az egyetlen gyermeket értem e kifejezésen, hanem általában azt a társadalmi jelenséget, hogy a szülők gyermekeik

számát — a természet folyásába erőszakosan beleavatkozva — mesterségesen korlátozzák. Eszerint az egyke bűnében — bár etimológiailag ellenmondás — részes lehet olyan család is, melynek hat gyermeke van (de a hetediket megakadályozta), viszont lehetséges, hogy a tényleg egygyermekes család *nem* részes benne, mert nem a szülők akaratán múlt, hogy nincs több gyermekük.

Az egykének tehát már a fogalmában benne van az, hogy erkölcsi jelenség, hogy eredete s okai erkölcsiek.

Az egyke adaequat okát nem kereshetem a rossz anyagi helyzetben, a nyomasztó szociális viszonyokban s általában az anyagiakban, mert hiszen tudvalevő, hogy e bűn elsősorban a jobb-módú családokban dívik és éppen a földhözragadt szegénység az, melynek körében legkevésbé ismerős.

Falusi kisgazda-családokban nem tarthatom igazi s elégséges oknak a családi birtok egyúttartására való törekvést, mert hiszen akárhány a legtipikusabban kisgazda-népességű és vagyonos vidéken még ma is a régi szaporodás uralkodik, például a dúsgazdag Jászságban, Mezőkövesden, Kiskunfélegyházán s általában Pest megye egész keleti részén; a legvagyonosabb s legmodernebbül gazdálkodó Mosón a Dunántúlnak egyik, az egykétől legkevésbé érintett megyéje, az óriási hányadban birtokos-népességű Csík megye megcsonkított hazánk legszaporább megyéi közt is a legelsőek közé tartozott stb.

A haladó kor, a felvilágosodás és a közművelődésnek a nép széles rétegeiben való terjedése szintén nem okozhatta egyedül és főképen az egykét, mert ez a bűn a Dunántúl éppen ott (a délkeleti szögletben) ütötte fel a fejét, hol a népműveltség a legalacsonyabb (Baranya a Dunántúlnak, Zala után, legműveletlenebb megyéje, Baranya után pedig a sorban Somogy következik), míg az északnyugati sarok, mely az egész ország legműveltebb része (Mosón, Sopron, Győr) ma is még jobban tartja magát, mint a Dunántúl bármely más vidéke. Hunyad, Krassó-Szörény és Temes elmaradott, műveletlen oláhjainak egykésége nagyobb, mint a Dunántúl művelt magyarjainak és németjeinek. Baranyában legszaporábbak a legműveltebb németek, míg a magyarok után legegységesebbek az elmaradott és alacsony műveltségi fokon álló sokácok.

Az egyke tulajdonképeni és főoka az önzés; az a modern közszellem, mely az élet egyedüli célját az élvezetekben látja és amelynek számára a „tilos“, a bectelen és erkölcstelen csak ott kezdődik, ahol már a büntetőtörvénykönyv valamely paragrafusába ütközünk, sőt ha bizonyosnak látszik, hogy a dolog titokban marad, még ott se. Mivel ezzel az élvezetvágyó életfelfogással a másvilágnak élő vallásos életfelfogás ellenkezik a legmerekvebben, mondhatjuk azt is, hogy az egyke oka a vallástalanságnak a nép mind szélesebb rétegeiben való elterjedése.

Hogy ez önző, élvezetvágyó életfelfogás következményeként elsősorban az egyke jelentkezik mint feltűnő társadalmi jelenség, könnyen érthető, mert hiszen a fiatal szülőket, különösen a fiatal asszonyt az élet élvezetében semmi úgy nem gátolja, mint a sok gyermek. A kisgyermekes asszonynak otthon kell lennie, szórakozni nem járhat, öltöznie nem érdemes. A kisgyermek egymaga több gondot ad, mint az egész háztartás. Sokszor heteken át nincsen se éjjele, se nappala. Mindezt a sok áldozatot *egyszer* még csak meghozza a női lélek, de hogy ez az állandó lemondás, gond és vesződség végeszakadatlanul ismétlődjék egész öregkoráig, arra már a modern nő semmi áron se kapható. Az egyke igazi oka itt van: A gyermekek világrahozása és felnevelése mérhetetlen áldozatokkal jár, a XX. század embere pedig áldozatokat csak akkor vállal, ha „muzáj“.

Mivel ezt az élvezetvágyó lelkületet a kor és a vele járó műveltség hozta magával; mivel az egyszerű, régimódi emberek sokkal könnyebben megnyugosznak a „változhatatlanban“, mint a műveltebbek és mivel a gyermekáldás ügyes és lehetőleg ártalmatlan korlátozása is a kor haladásával lett lehetségessé és ismeretbé, az egyke okai közt szerepel a műveltség is. A műveltségi különbség is oka, hogy az egyke sokkal inkább a jobbmódú, mint a szegény családokban dívik, de még inkább az, hogy jobbmódú családban a lemondásoktól és szenvedésektől való félelem is sokkal nagyobb, mint a szegényeknél.

Az egykének van anyagi oka is, mert a sok gyermek felnevelése anyagilag is hátrányos: hatgyermekes családban szűkösebben jut mindenre, mint az egykésben. Azonban végeredményben itt is nem az anyagiak, hanem az egoizmus az ok, mert nem az egészen szegények, hanem elsősorban olyan családok egykések, hol a sok gyermek nem nélkülözést, hanem csak kevesebb fényűzést, nagyobb egyszerűséget jelentene.

Maguknak az anyagiaknak az egyke előidézésében egészen kis szerepet tulajdonítok. Annak a tagadhatatlan különbségnek is, mely falun a birtokos gazdák és a nincstelenek szaporodása közt megvan, elsősorban nem a földbirtok mint ilyen az oka, hanem az, hogy az egyke előbb vázolt okai a jómódú parasztcsaládokban sokkal inkább megvannak, mint a puszták s majorok egyszerű, elmaradt, igénytelen cselédnépe, vagy a vagyontalan zsellérek között. Azt hinni, hogy a falusi gazda azért egykés, hogy birtokát meg ne kelljen osztania, nagy tévedés. Nem annyira a gazdától függ az, mint inkább a feleségétől. Az pedig elsősorban nem a földre gondol.

II.

Mivel az egyke igazi oka az emberi önzés, igazán orvosolni csak akkor tudnánk, ha az önzést irtanánk ki az emberekből. Az egykét tehát *teljesen* megszüntetni gyakorlatban nem lehet. Azonban háttérbe szorítani, terjedését akadályozni, sőt elterjedése után csökkenteni feltétlenül lehet. Az egyke egyedüli komoly ellensége és orvossága az igaz vallásosság, mert a keresztény erkölcsstan (és a zsidó is) a legszigorúbban tiltja mindazt, ami az egykét eredményezi, legyen az akár praeventio, akár abortus. Ilyesmit még akkor se enged meg, ha az anya élete (nem kényelme) függ tőle. Hogy a keresztény erkölcsstannak tényleg van ereje az egyke ellen, az hazánkra vonatkozólag nem elmélet, hanem a legkétségtelenebb tény. Hogy a katolicizmus hazánkban tudott gátat állítani az egyke elé, arról — két éve megjelent könyvemmel kapcsolatban — nem is volt vita. Ezt még azok is elismerték, akik nem értettek egyébként velem mindenben egyet.

Természetes, hogy *tömegeket* áldozatosságban, egyszerűségben, lemondásban, önzetlenségben évtizedeken át állandóan a mai közszellem ellenére is megtartani nem könnyű feladat. Innen van az, hogy az egyke rohamosan terjed s évről-évre kisebbednek és kevesbednek azok a vidékek, amelyeknek népe még nem gyakorolja. E folyamatot azonban meg lehetne állítani, sőt visszafelé fordítani, ha minden falu részére gondoskodnánk hitvallásos jellegű iskoláról, templomról és papról; ha minden faluba tiszta, sőt szentéletű, egyedül hivatásának élő és a néppel való okos bánásmód istenadta tehetségével is bíró lelkipásztort tudnánk küldeni; ha minden erkölcsstent és hitellenest a törvény és a hatóságok is teljes erővel segítenének távortartani a néptől; ha minden rendű és rangú iskolában (különösen azokban, hova már serdültebb gyermekek járnak) köteles és alapos hitoktatás volna¹ buzgó, okos és csak hivatásának élő hitoktatótól végezve, akinek munkája az iskola részéről a legteljesebb támogatásban részesülne stb. Az a hitoktató, aki kötelességét buzgón teljesíti, akkor is az egyke ellen küzd és használ, ha magáról a dologról egy szót se ejt.

Elismerjük, hogy e sok és kemény feltételnek tökéletes megvalósítása a gyakorlatban alig lehetséges, de nem is arról van szó, hogy ez alapon az egykét teljesen kiirtsuk. Meg lehet azonban e feltételeket valósítani nagyrészen és ha ezt megtettük, akkor az

¹ Jelenleg az ismétlő- és tanonciskolákban (hol a legszükségesebb volna) vagy egyáltalában nincs hitoktatás (legtöbb nagyközségben), vagy ha van, a szorgalmi időn kívül, ráadásnak, egy héten egy óra, amelyről a tanulóknak több mint fele elszökik s akik ott vannak is, kedvetlenül, ellenszenvvel mennek oda, mert emiatt rendes időnél egy órával később mehetnek csak haza.

egyket is nagyrészből orvosoltuk; ez pedig teljesen elég. Hollandia katolikus népénél e feltételek igen nagy részben valóságok. Az eredmény: a nagy műveltség és jómód ellenére is hihetetlen nagy gyermekáldás. Igaz, hogy az ilyen izzig-vérig és életében is keresztény nép politikailag is katolikus: Hollandia parlamentjében — 37% katolikus mellett — a klerikális párt a legnagyobb párt és sokan igen félnék a klerikalizmustól. Ez a félelem azonban nem más, mint modern babona. Egy papnak általában a papságnak csak akkor és csak addig van hatalma és befolyása, amíg tiszta életű, önzetlen és amíg életével mutat példát mindarra, amit tanít. Az úgynevezett papi uralom tehát a keresztény erkölcs uralmát jelenti, amelynek a társadalom és faj látja legnagyobb hasznát. Mihelyt a pap a maga hatalmát és önérdékét hajhássza, kicsúszott lába alól a talaj. Az ilyen papnak nincs a népre befolyása. És ha a papság többsége ilyen, úgy összeomlik uralma, mint a kártyavár.

Hogy a klerikalizmus összefügg a nép jó erkölcsével és vég-eredményben a faj egészségével, azt nemcsak Hollandiában, hanem hazánkban is láthatjuk. Tekinthejtük-e véletlenül azt, hogy a Dunántúlnak az a többször emlegetett északnyugati része, mely annak ellenére, hogy vagyonsága és nagy műveltsége legjobban predesztinálta az egykére, legjobban ment maradt az egykétől.

Egy endrődi származású zsidó ismerősöm ismételve magasztalta előttem Grócz Béla volt endrődi plébános életszentségét és nagy lelkipásztori buzgalmát. Endrőd, e nagy és vagyonos békésmegyei nagyközség ma is oly szapora, hogy benne még a vagyonos gazdák is 6—8—10 gyermeket nevelnek. Pedig a szomszédos, vele majdnem összeépült Gyomán, mint említett művemben kiemeltem, már meglehetősen nagyfokú az egyke. Én azt hiszem, hogy a két nagyközség e nagy különbségében Grócz Bélának igen nagy része van. Ha ő nem lett volna Endrődön, e község ma nem szárnyalna túl ennyire Gyomát. Meggyőződésem az is, hogy itt a fővárosban is minden egyes már hosszabb időn át működő jezsuita, ferences, domonkos vagy karmelita atya egyenkint több száz esetben akadályozta meg már sikerrel — gyóntatószéke eredményeként — a gyermekáldás korlátozását. A hit nemcsak az egyke felléptét tudja megakadályozni, hanem a már elharapózottat is vissza tudja szorítani.

Az egyke igazi, mélyreható orvoslását csak e téren tudom keresni, csak ez oldalról tudom várni. Hasznos, sőt szükséges azonban, sőt az egyház munkáját is megkönnyíti, a társadalom, a hatóságok és a törvényhozás segítő hozzájárulása. A *törvényhozásnak* kötelessége oda hatni, hogy az egyke minél kevesebb előnyt, a sok gyermek minél kisebb hátrányt jelentsen és hogy az erkölcsi törvény megtartása és a honpolgári kötelesség teljesítése ne jelentsen emberfeletti áldozatot. Az örökösödési, adózási s annak idején a

katonáskodási törvényt ilyen értelemben kell megváltoztatni. A hatóságok is hozzájárulhatnak az egyke gyógyításához úgy, hogy a bűnit ellenőrzik és elkövetését nehezebbé teszik, a vétkezőket kinyomozzák és szigorúan megbüntetik. Nagyon jó eszme az is, hogy a földosztásnál egykés gazda ne kapjon földet. Haszonnal fog járnai az egy kések megbélyegzése például választó jogelvonással; aztán a nagycsaládúaknak kitüntetése ünnepélyes keretek közt különösen oly vidéken, hol az egyke már elharapózott és ahol a bűn az, amivel dicsekesznek s a büntelent egyenesen megvetik. A földosztásnak és parcellázásnak azonban az egyke elleni küzdelemhez semmi köze. Légvárakban élő teoretikus lenne az, aki ezzel akarná az egykét meggyógyítani, vagy akár csak csökkenteni is. Maga a földosztás azáltal, hogy a birtokos gazdák számát növeli, bizonyos tekintetben egyenesen növelni fogja az egykét, nem csökkenteni.

PROHÁSZKA OTTOKÁR.

Nem választhatom el az egykét a két- vagy három-gyermek-rendszerétől, mert átlag ez az egész kérdés egy húron pendül, akár egy, akár két gyermekről van szó.

Véleményem szerint a kisbirtokos-osztálynál az egyke oka a gazdasági tekintet; nem akarják a birtokot elosztani. A középosztálynál is a gazdasági nehézség áll előtérben. Manap a gyermek óriási nehézséget jelent. A középosztályú családnya nem győzi a létért való küzdelmet a fölszaporodott család terhével nyakában.

Ugyanakkor azonban úgy a kiscsász, mint a középosztályban az egyke s egyáltalában a gyermekáldás könnyelmű megakadályozása nagy léhaságot, természetellenes könnyelműséget, erkölcsi züllést és bünt jelent. Jelenti az anyaság természetes érzésének megzavarodását s legyengülését, jelenti az Isten törvényének blázirt ignorálását s arcátlan áthágását. Ha aztán külön tekintjük a középosztályt, itt ezt a züllést a patriarkális és igazi nőnek típusával szemben egy másik típus kialakulása is előmozdítja, ez a kenyérkeresetben elférfiasodó vagy az intellektuall irányzatban fölényesnek induló, de tulajdonképen elfajult néember, mely élni, élvezni s szép lenni akar.

Ez volna az egykének *gazdasági s erkölcsi* oka.

Ez ellen, nevezetesen az első ok ellen a törvényhozás segíthet, mely a kisbirtok pántlikákká felosztását tilthatná s a parasztbirtok felosztását lehetetlenné tenné. Az örökösödés ne legyen egyforma. Hasonlókép, ahol egy gyermek van, az ne kapja meg az egész birtokot, hanem csak bizonyos részét; ne az egész vagyont, hanem csak egy részét. A föld s a vagyon ugyanis nem lehet arra való, hogy a nemzet tönkremenjen miatta.

Ami pedig az erkölcsi okot illeti, azt csökkenti a keresztség hitélet, az oktatás, a szentségekhez való járulás, a missziók tartása. A papságnak egyre jobban hadakoznia kell az erkölcsi metely ellen, mely életirtás s az ördögnek műve, kiról az írás. mondja, hogy ő gyilkos kezdet óta.

Szélesebb értelemben fogva föl e metelyt, általánosabb okát a materialista gondolkozásban, érzésben kell látnom, mely ugyan az intellektuell körökben fejlődik ki, de azután áthat a népre is. Ha az élet a legfőbb érték s az egyén a döntő hatalom, természetesen akkor mindenki az életet kiélvezni s nyomorult kis ingereinek lángocskáin akarja külön kis pecsenyékéjét megsütni. Mit törje magát másért? Mit jelent neki a nemzedékek sora“? Bolond volt az is, aki őt nemzette! Mennyi bajt óbégatott bele életébe!

A mai kor teljesen ennek hódol s ez méri aposztaziáját a keresztnységtől. Más ifjúságot kell nevelnünk, mely nem a majmok szigete lesz, hanem új nemzedék, mely meghalni nem akar és sírt nem ás a jövendőségnek. Minden, ami ez irányt segíti, hadakozik a nemzedék- s nemzethalál ellen.

Még egy fontos oka az egykének: nemcsak a kötni- s égetni-való bábák, hanem a lelkiismeretlen orvosok. Ezek is a metely terjesztői. Nekem már annyi nő mondta: nem lehet gyerekm; az, orvos megtiltotta; gyöngé vagyok, ideges vagyok. A középosztályú nők majd orvosi gnózis szerint nemsokára már sem magzatot kitermelni, sem szülni, sem szoptatni nem lesznek képesek. Azt ezek a szószátyár emberek meg nem gondolják, hogy a természeti ösztönöket folyton ingerlő s ugyanakkor elfojtó életmód mély hatással kell hogy legyen az idegzetre s a női organizmusra.

Sajnos, ahogy a falusi halottkém Damásdon a 80-as években tévedésből azt írta a jelentésbe, hogy a halál oka a doktor: nálunk ki kell jelentenem, hogy az egykzés jelentős oka a doktor... a tudomány örve: a lelkiismeretlenség hihetetlen mérve mellett. Ezt az okot ritkábban hallani; én ezt azonban tapasztalatból ismerem s nagyon nyomósítom.

RAVASZ LÁSZLÓ.

1. Az egyke relatíve művelt és módos ksigazda-társa dalomban fellépő betegség. Hosszabb békekorszakban, földre éhes, nagybirtokok közé ékelt ksigazdákat fertőz meg először. Fő motiválója az osztatlanul maradó birtok. Volt-e külső, hogy úgy mondjam, törtíiai fertőzés (törökök, franciák), kimutatva nincsen. Erkölcsi ok másodlagosan lép fel, de nemsokára dominánsná válik: az anyaság terhétől való félelem. Fennmaradását leginkább a szokás tömeg-

pszichológiai tényezője biztosítja. Népdivattá válva, szinte tudatalatti kényszerrel uralkodik. Nem lehetetlen, hogy belejátszik kiháló fajták dekadenciájának még ismeretlen törvényszerűsége is.

2. Az egyke orvosolható, bár nem teljesen. Vannak vidékek, ahol már tökéletesen kipusztította a faj morális és fizikai ellenállóképességét, de vannak még nagy számmal helyek, ahol vagy csak most lép fel, vagy már kezdi elveszteni virulenciáját. Itt van remény a gyógyulásra. Therapiájának menete a következő: mindezek előtt a gazdasági alapokat kell megfelelően formálni. Az örökösödési törvények statáriális megváltoztatásával, a kisbirtok teljes örökölhetőségét 4 gyermekre terjeszteni ki. Ahánnyal kevesebb gyermek van, annyi résszel kevesebb száll az egyeneságú leszármazottakra. A többi, telepítési céllal, az állam rendelkezése alá megy. Erre a lehetőségre a legkonokabb egyke-vidéken is felfüleltek és fejüket csóválták. Másodszor a gyermekek számának emelkedésével tetemesen csökkenő adókulcs hozandó be. Sokkal erősebb orvosi ellenőrzés és büntetőjogi szankció a születés előtti élet ellen elkövetett bűnökre. És végül törvényeinkből és joggyakorlatunkból kiirtandó mindaz, ami az egykének kedvez: pl. az egygyermek hadmentessége. Ezzel párhuzamosan haladhat a morális gyógykezelés, amely a vallásos élet erkölcsi erejének a fejlesztésével jár és személyes pásztori missziót igényel, különösen hívó női lelkek beállítását ebbe a munkába. Itt jegyzem meg, hogy az egyke nem protestáns betegség, bár protestánsok között van inkább elterjedve. Franciaország, az egyke ősfészke, élénk bizonyosság erre. Azért harapózott el református talajon, mert fajtánknak ez a rétege anyagilag és kultúráilag fejlettebb zárt társadalom volt. Az egyke a *tömeg kultúrbetegsége*; amely pillanatban megindul a fertőzés, éppen úgy kipusztítja a katolikus fálvakat, mint ahogy pusztít görög keleti, evangélikus és zsidó rétegek között.

Végül ott, ahol már nincs reménység a segítségre, lehetne gondolkodni súlyos és példát statuáló megtorlásról. Meg kellene keresni valami nemzeti exkommunikációnak a módját, amelyik a maga sárgafoltjával megbélyegezné a konok egykés vidékeket.

RITÓÓK ZSIGMOND dr.

A fajfenntartás tekintetében, véleményem szerint, léteznie kell egy speciálisan női ösztönnek, az „anyaságra vágyás“ ösztönének. Orvosok ismerik, hogy mily erővel nyilvánul meg ez fiatal asszonyoknál. Ez ösztönnek, az *anyaság vágyának elnyomása, az anyaság akaratának hiánya végső oka az egykerendszernek*. Nem

az igazán szegény társadalmi osztályokban uralkodik, megvan falun a legvagyonosabb földművesosztályban, a városlakó dúsgazdagoknál — még az egyébként nagy szaporaságú zsidóknál is. Míg nálunk némely vidéken a református földműveseknél uralkodik, addig az északi államok protestáns lakossága sokgyermekű, a katolikus Franciaországé viszont egykező. Ahol egyszer gyökeret vert, tovább terjed, mint valami ragály. Sokoldalú megjelenésének magyarázata az, hogy mindenkor *az ethikai érzék csökkenése* adja meg fejlődésének talaját. Ezért látjuk, hogy a nagyváros inkább kedvez kifejlődésének, melynek ethikája általában sokkal lazább, vallásossága kevésbé bensős és így a gazdasági nehézségek ezirányú káros hatása is könnyebben érvényesülő.

Az egykerendszer orvoslása e szerint *elsősorban ethikai feladat*; részt kell abban venni mindennek, ami a nemes erkölcsi érzelmek felkeltésére alkalmas, és így mindenekfelett a bensős vallásos érzésnek és gondolkozásnak. A család és otthon megbecsülésére és szeretetére való nevelés fontosságát is kiemelni valónak tartom; akinek gyermekkorá óta megvolt az otthona, annak a nyugalma, melege és bája, abban fejlettebb lesz az anyaság akaratára, mint abban, aki gyermekkorában ezt állandóan vagy többnyire nélkülözötte. Példa az otthonért rajongó, családjának élő sokgyerekes angol asszony, és az intézetekben, otthon nélkül nevelt, ez után nem vágyó, nagyvilági francia nő.

Az orvoslás csak másodsorban nemzetgazdasági feladat. Bizonyos, hogy nagyon sokszor a megélhetés nehézségei, melyek mai nap elsősorban az intelligens középosztályra lehetetlen mértékben súlyosodnak, még a legnemesebben gondolkozó asszonyokat is kétkedőkkel teszik anyasági ösztönük követésében, és ezért ne csak a vallás támogassa őket kétségeik között, hanem érezze nemzeti kötelességének minden kormány a kis jövevények felnevelési lehetőségeinek biztosítását; a gazdagoknak viszont, akár az örökösödési törvény megváltoztatásával is, vegye el a kedvét a vagyon meg nem oszlás érdekében üzött egykerendszertől.

Az orvosok szerepe a gyógyításban egészen háttérbe szorul. A gravititás megszakítása, bármily gyakran történjék is, teljesen alárendelt számú a fogamzások megelőzésével szemben; az utóbbi az, ami hozzáférhetetlen, amivel az orvoshoz nem is fordul senki — vagy csak nagyon is elvétve — és aminek gyakorlása tulajdonképpen a veszedelmet jelenti. Mindazonáltal a mesterseges abortusok kérdésével is foglalkozni kell. Fontos, hogy lehetőleg csak olyanok bocsáttassanak orvosi pályára, akik már családi nevelésüknél fogva bizonyos garanciát nyújtanak arra, hogy a kezükbe adott hatalommal soha vissza nem élnek. A klinikák és kórházi osztályok vezetői mindenütt súlyt helyeznek a növendékek ezirányú ethikus nevelésére és akik az otthonból helyes

erkölcsi érzéket, az egyetemről megfelelő nevelést hoztak az orvosi pályára, mindig meg fogják találni a határt, ameddig el szabad menni az anya élete érdekében a magzat élete rovására. Egyébként megfelelő büntető szankcióval törvényben kellene elrendelni, hogy mesterséges abortus csak legalább két orvos konzíliuma, illetőleg egyetemi klinikák vagy közkórházi osztályok döntése alapján legyen végrehajtható; erről mindenkor jegyzőkönyv vétessék fel, melyben a műtét szükségét bizonyító minden tünet s az ezekből vont diagnózis pontosan benne legyen. Az egyetemi klinikákon, a budapesti közkórházakban ma is ez a gyakorlat, s sok nőorvos magányakorlatában is eszerint jár el. Különböztetve azt tapasztaltam, hogy az anyákat megfelelő rábeszéléssel elég gyakran el lehet téríteni az abortus szándékától, de az orvosnak ez az eljárása már ismét ethikai hatás, s nyilván csak azoknál sikerül, akiknél a megfelelő erkölcsi talaj ennek befogadására megvan.

Konklúzióim: 1. Az egygyermek-rendszer oka az, hogy az aszszonyokból kivész az anyaság vágya és akarata; erre elsősorban ethikai, de néha gazdasági körülményeknek is van befolyása.

2. Orvoslása s ezzel terjedésének megakadályozása — ha egyáltalában lehetséges — csak ethikai, másodsorban gazdasági befolyásolás útján remélhető.

SCHNELLER KÁROLY.

Mielőtt a nagyfontosságú kérdésekre feletet adnánk, tisztázandónak tartjuk azt a kérdést, hogy mit értsünk „egyke“ s egyke kérdés alatt? Az előbbi szó szigorúan véve az egy gyermek-rendszer jelenti. Ez alapon az egyke-kérdés azon házasságok — lényeges sajátosságai szerint való — oknyomozó leírásával foglalkozik, amelyekben a szülők az első gyermek születése után megakadályozzák a továbbiak létrejvetelét. Ezt a definíciót azonban szűknek tartjuk. Az egygyermek-rendszer a gyermekszám korlátozásának csak végső határát, elfajulását jelenti: Fokozat kérdése. A lényeg maga a korlátozás. Emellett az egygyermekes házasságok — bármily veszély is pusztá létük, — szerencsére a házasságoknak mégis csak töredékét teszik. Ellenben térben s időben annál általánosabb a sokgyermekes családoknak közepessé, a közepeseknek olyganthrop házasságokká való átalakulása, összezsugorodása. Így azután bár az egygyermek-rendszer égető baj és fekete felhő népesedésünk horizontján: mégis a születési arány állandó csökkenése, a nem egygyermekes családfák egyre szegényesebb virágzása

számbelileg súlyosabb, mert általánosabb vesztesége fajunknak. A továbbiakban tehát a születési hányados hanyatlását előidéző *gyermekkorlátozásnak*, mint *általános* jelenségnek okairól és orvosszereiről fogunk szólni; ebből a kevésből természetesen nem maradhat ki az *egy gyermek-rendszer különös* kérdése sem.

Bár hitünk szerint a statisztikus férközhetik legközelebb a gyermekkorlátozás felettébb bonyolult okkomplexumához, mégis önáltatás volna azt mondani, hogy a gyermekkorlátozás okait, kivált azok rangsorát *pontosan* lemérhetjük a ma rendelkezésre álló statisztikai anyag alapján. Sőt még a legtökéletesebb: a családot észlelési egységnek felfogó és azt térben s időben nagy apparátussal vizsgáló statisztika sem tudná felderíteni pontosan az *összes* okokat, mert hiszen a gyermek utáni *vágy*, valamint a gyermek-nemzés és felnevelés elé gördülő *akadályok* átérzése és mérlegelése bizonyos fokig egyéni, a kettő közötti összeütközés ereje az emberek különböző egyéniségének annyi imponderabilitásjától is függ, hogy az oknak a tömegészlelés módszerével való szigorúan tudományos felderítése bajos. Ebből éppen nem következik, hogy a statisztikus a kérdés tisztázásánál ne kérjen vezérszerepet, legfőleg az, hogy más tudományok eredményeit s helyel-közzel módszerét is értékesítse. Az okok tisztázásának útján irányjelzők mégis azok a szabályszerűségek és nexusok maradnak, amelyet a tömegészlelés során nyerünk.

I. Bizonyos tendenciák megállapításával közel juthatunk az okok felismeréséhez.

Így hazai, de részben külföldi adatok alapján is mondhatjuk, hogy:

1. A *városi* népesség terméketlenebb és termékenysége gyorsabban is hanyatlik, mint az agrár népességé. Minthogy a városi népességben a sajátos termelőviszonyok következtében az osztályhelyzetileg nem önálló elemek az önállókhöz képest sokkal többen vannak, mint falun, e tételt úgyis lehetne formulázni: a születés csökkenő tendenciája elsősorban a függő elemek sajátja, bár a falusi és városi önálló népesség sem ment tőle. De viszont

2. A jelzett tendencia a *mezőgazdaságnál* is érvényesül, ahol is a függő elemek nagyobb arányát mutató törvényhatóságokban gyorsabban sülyed a születési hányados, mint a túlnyomólag kisbirtokosok lakta megyékben; (bár napjainkban utóbbiak termékenysége még kisebb s jóllehet, az egygyermek-rendszer tipikus kisbirtokos-betegség.)

3. Az elsőrendű *szükségleti* cikkek árhanyatlásával (többtermeléssel) és a *tényleges* munkabér emelkedésével a nem önálló rétegek születési hányadosa s kivált szaporodása javul az önállókhöz viszonyítva.

4. Az általános műveltség és a gyermekhalandóság befolyá-

solja a születési arányt. Előbbivel fordított, utóbbival egyenes arányban változik a születési index. A gyermekhalandóságtól való függés általánosabbnak látszik, de valójában csak a zavaró tényezők burkolják el helyenként a műveltség befolyását.¹

Most már a szaporíthatlan és az — ugyan huzamosan ellensúlyozható — csökkenő hozadéképesség törvényének alávetett föld népének feleslege a tőke növekvő hozadéképessége által jellemzett termelés színhelye: a városba tömörül. Tehát egyre nő a gyermekkorlátozásban vezető városi népesség súlya s így az általános születési mutató gyengülése már ezen oknál fogva is indokoltnak látszik. (Oldenberg és részben Oppenheimer is.) De ez csak formális ok. Minthogy az önálló népesség a tőkekoncentráció következtében — kivált az ipar-forgalom terén — nem szaporodott oly mértékben, mint a nem önálló és másfelől minthogy az utóbbiak között a születési arány hanyatlása újabban gyorsabb: a népesség lassú elproletarizálódása is magyarázatul szolgálhat a születési index csökkenésének. De ez is csak formai magyarázat.

Mert hisz az a kérdés, hogy a város és általában a nem önálló rétegek születési hányadosa miért csökken még nagyobb mértékben, mint a falué és az önállóké s hogy viszont miért találunk helyenként oly előrehaladott gyermekkorlátozást?

Spencer individuációs elmélete sok miért?-re megadja a választ, bár nem teljesen kielégítő a magyarázata. Az egyéniség bonyolultabbá válása, a műveltség fokozódása oly energiák kifejtését vonja maga után, amelyek a faj szaporítására és a gyermekek felnevelésére fordítható energiákat csökkenti. A város népe műveltebb, differenciáltabb, viszont a létért való küzdelem itt, valamint a régi állapothoz képest újabban szintén gyors léptekkel művelődő nem városi proletariátusnál nagyobb, mint az önállók nagyobb számát mutató falun. A felfelé törekvő osztálymozgalom (Dumont) is nagyobb a sokrétű városi népességben, mint a homogénebb falun. De a 3. pontban említett okozati összefüggés azt igazolja, hogy a hanyatló születési index nem szükségképeni, hanem — egyébként azonos körülmények mellett — a létfenntartási eszköz szaporodásával mérsékelhető.

Ez már utal a környezet rendkívüli fontosságára. „Környezet“ alatt necsak a területet, a terület és a nép viszonyát s a népsűrűséggel összefüggésben levő termelési módot, a létért való küzdelem intenzitását értsük, hanem vegyük ide mindazon jelenségeket is, amelyeket az emberek egymás mellett élése, kölcsönös vonatkozásai hoznak létre és amelyek az ember faj fenntartási akaratára befolyással lehetnek. Ezek között — hogy egyebeket ne említsünk,

¹ L. bővebben: Népesedéspolitika és többtermelés. Sárospatak, 1922. 59. 1. és Vallásfelekezet és születési arány. Pécs, 1923. 35. 1. dolgozataimat.

— nagyon is nem mellékes, hogy milyenek a kérdéses társadalom jogi szabályai, kivált öröklési joga, milyen a javak megoszlása, könnyű-e, avagy kedvezőtlen-e az emberek értékítélete a gyermekkorlátozással szemben stb.?

Ezen igen tág értelemben vett „környezet“ és az állandó intenzitásának feltételezett nemi ösztön folyton változó relációban van egymással. A környezet a gyermeknemzési okozatra lehet serkentő, és lehet bénító. Minél fejlettebb az individuum, annál hangadóbbakká válnak — kellő ellensúlyozás híján — a környezet bénító elemei s a nemi ösztöntől annál inkább elkülönül a faj fenntartási akarat. Így pl. ha a környezet, mint jogi szabályozás, olyan, hogy azt a kiscgazdát, aki sok gyermeknek ad életet, azzal bünteti, hogy a maga 10 holdas birtokának a gyermeklétszámával növekvő szétporlását lehetővé teszi s ha a gyermekkorlátozót azzal jutalmazza, hogy földjét csorbíthatatlanul átörökölheti az egykére, ha az adórendszer olyan, hogy a sokgyermekes családokat kétszeresen bünteti (súlyos és elemi szükségleteket sújtó fogyasztási adók), akkor persze a környezet bénítani fogja a faj fenntartási akaratot. A kisbirtokos gyermekkorlátozását fenti jogi szabályozással lehet első sorban vonatkozásba hozni. Természetes, hogy azután ott, ahol a műveltség nagyobb, régibb s ahol így a környezet bénító hatásainak a felismerése korábbi és ahol a gyermeknemzésre mérséklő egyéb okok is együtt járnak (pl. kis gyermekhalandóság) s ahol másrészt a „környezet“ egyéb kedvezőtlen befolyásai is fennállnak (pl. nehéz a földszerzés, a terjeszkedés lehetősége a sok kötött birtok miatt), ott a gyermeknemzés utáni akarat különösen lelohad, néhol azután abnormisan leszáll, főleg mert a nagyarányú gyermekkorlátozást jutalmazó „környezet“ hatása alatt az emberek gondolkozása, értékelése is szankcionálja az egyikét. Az így kialakuló közvélemény a szokás hatalmas determinálójává válik.

Ha az emberi természet alapvető tulajdonságának tekintjük az örömezzetekre irányuló törekvést, és a fájdalmak kerülését, és ha a környezetnek a faj fenntartási akaratra bénítólag ható tényezőit szemügyre vesszük (csak nézzük a lakástermelés elégtelenségéből előálló lehetetlen viszonyokat, a többgyermekes család által alig megfizethető tej- és szövetárakat stb. stb.), akkor bizonyos óvakodnunk kell attól, hogy az individuáció és a környezet visszahatása alatt előálló gyermekkorlátozást minden további nélkül az erkölcsi értékelés mérőzsinórja alá állítsuk. De még ha ezt tesszük is, akkor is az ok és következmény összecszerelésével egyértelmű volna azt mondani, hogy az erkölcsök rosszasága, romlása az oka a születések csökkenésének. Emellett ez a kérdés leegyszerűsítése és a hatékony beavatkozás megkerülése volna, mert hiszen a jobb erkölcsök kikényszerítésére alig van bizonyos sikerű, közvetlen eszközünk, ellenben a „környezet“ megváltoztatása, a túlhajtott

individuáció mérséklése, a család, a népes család támogatása és felhasználása éppen nem lehetetlen.

Az egyes *felekezetek* és az egyke közötti *okozatos* összefüggés és az ebből levonható, egészen meddő népesedéspolitikai következtetés tarthatatlanságát így kezeltünk kimutatni.¹

II. Mivel a művelődést, a szaporodási feleslegnek az iparforgalmi foglalkozásokra való áttérését s a gyermekhalandóság javulási folyamatát megakadályozni részben nem tudjuk, részben nem akarjuk, ezért mondhatjuk, hogy a születések csökkenésének vannak oly faktorai, amelyeknek megszüntetéséről nem lehet szó, csupán ellensúlyozásáról.

Ellenben a függő osztályhelyzetű társadalmi rétegek erősen csökkenő termékenységét a létfenntartási eszközök szaporításával, az önálló rétegek szaporaságát a vagyon felaprózásától való félelem kiküszöbölésével üdvösen módosíthatjuk.

A *többtermelést* — egyéb intézkedések mellett — elsősorban egy, a termelés színhelyének tulajdonosát a mainál fokozottabb s a földet jelentőségének megfelelően kihasználó tevékenységre készítő általános földértékadótól várnam. A több élelem, a több lakás és a dolgozó kéz utáni nagyobb kereslet azoknak a létfenntartási eszközöknek a növelésével volna egyjelentésű, amelyek Spencer szerint, de magyar adataink szerint is a születések csökkenésének ellenszerei.²

Az örökösödési jogot — csak a magyar faj érdekeit nézve és minden szentimentalizmust levetkőzve — úgy szabályoznók, hogy a gyermektelen, egygyermekes és kétgyermekes gazda földje felett halála utánra ne disponálhasson korlátlanul, hanem csak bizonyos hányadrészek erejéig. A szabad rendelkezés alá nem vonható részek örökösödési adó címén az államra háramlanának s azután az állam bizonyos feltételek mellett a sokgyermekes családok között szétosztaná, így a gyermeknemzési akaratot egybekapcsolnék a család boldogulásával és a környezetből kiküszöbölnék a kisbirtokos-olyganthropia legfontosabb okozóját.

A nem őstermelő népességnél a csökkenő gyermekszám szerint progresszive növekvő örökösödési adóból igyekeznék alapot teremteni a *sokgyermekes* családoknak juttatandó *neveltetési* járulékok céljára. Természetesen ez a járulék is a gyermekek sorrendszámával fokozatosan növekedne.

S mivel *Buday* nyomán valljuk, hogy „a népszokás megfordításához a pszichológiai kulcsot mindig abban kell keresni, hogy emeltessék ki az, amit korábban gúnyoltak“ ezért a fenti reformokat *már bevezető* társadalomban arra kellene törekedni, hogy

¹ L. Vallásfelekezet és születési arány c. dolgozatomat.

² L. Népesedéspolitik és a többtermelés c. dolgozatom 38—47. 1.

a többgyermekes család *minden* téren érezze háta mögött az állatot, érezve, hogy egy tudatos szelekció folyik az ő javára, az eddigi antiszelekció helyett, amikor is éppen a kevés gyermekű családnak nyílik nagyobb érvényesülési lehetőség.

Ennek a tudatos szelekciónak eszközei volnának:

1. Adózásnál, illetékeknél (kivált vagyon-forgalmi illetékeknél a gyermekkorlátozók súlyosabb, a sokgyermekűek enyhébb megterhelése.

2. Változó létminimum a gyermekek számához képest.

3. Magas sorszámú fiú-szülöttek katonai kedvezménye.

4. Közzolgálati alkalmazottak családi pótlékának a gyermekek növekvő számával progresszív arányban való növelése.

5. Újszülötteknek szoptatási segély.

6. Állások betöltésénél — egyébként egyenlő feltételek mellett — a többgyermekesek favorizálása.

A teljes terméketlenséget vagy csökkent termékenységet előidéző nemi bajok elleni küzdelem, a tuberkulózis és az alkoholizmus csökkentése, mint indirekt fegyver, szintén itt említendő.

*

A születések csökkenő tendenciája nem szükségképen s épp ezért úgy ezt a napjainkban általános jelenséget, mint az egy-gyermek-rendszert orvosolhatónak tartjuk. A születési index jelentékeny emelését ugyan — még a fentemlített reformok bevezetésével sem tartjuk valószínűnek, mert hisz — mint láttuk, — vannak olyan faktorok, amelyek szükségképen a születési index csökkenő irányzatát teszik valószínűvé. De a harmonikusan összeillesztett s vázolt intézkedéseket tartjuk oly alkalmasoknak, hogy kompenzálja a csökkentő hatást. Sőt némi emelkedést is lehetőnek tartunk.

SCHOLTZ KORNÉL dr.

Az egy gyermek-rendszer, illetőleg általában a gyermekek születésének korlátozására irányuló törekvés indító okai — eltekintve a magasabb társadalmi rétegekben érvényesülő kényelmi és társadalmi okoktól — mindig anyagi, gazdasági természetűek ugyan, de két egymástól elkülönült osztályba sorozhatók. Azt mondhatjuk, hogy kétféle egyke van. Az egyik a szórványosan, mindenütt előforduló, egy-egy családra korlátozott egyke. Ennek oka a szegénység, helyesebben az elszegényedés, példáit újabban tömegesen látjuk az anyagi leromlásban levő középosztály s általában a városi lakosság soraiban. Ezt az egykét úgyszólván a kényszerűség hozza létre: a szülők nem képesek a gyermek szüle-

tésével, eltartásával és nevelésével járó anyagi terheket viselni s ezért korlátozzák a természetes szaporodást, bár egyébként talán óhajtának a gyermekáldást. Az egykének ez a fajtája a család anyagi helyzetének javulásával megszűnhetik, orvoslását elősegíthetik mindazok az intézkedések, amelyek a gyermekszületéssel a családra háramló terheket anyagi segítség nyújtásával csökkentik. Ilyenek: jól berendezett szülőházak, anya- és csecsemővédő intézmények, napközi csecsemő- és gyermekotthonok stb. létesítése.

Egészen más természetű az egygyermek-rendszer ott, ahol az nem egyes családokra korlátozva, hanem egyes községek vagy vidékek egész lakosságára kiterjedően jelentkezik. Nyilvánvaló, hogy ez a rendszer ily helyeken is kezdetben egyes családokból indulhatott ki s okai eleinte szintén a szegénység vagy az elsőgyenyedéstől való félelem lehettek. Ezeknek a vidékeknek lakossága egyes példákon észlelve az egy- vagy kétgyermek-rendszerből a szülőkre s az utódokra háramló anyagi előnyöket, elsősorban a családnak a földbirtok fel nem aprózódásával járó vagyonosodását — fokozatosan rákapott erre a rendszerre s azt most fennmaradása és anyagi jóléte egyik nélkülözhetetlen tényezőjének tekinti. Ily helyeken az egyke a jómódú, vagyonosodásra törekvő birtokos parasztság társadalmi intézményévé fajult s mint ilyenek, fennmaradását biztosítja az említett anyagi okokon kívül az a szívós konzervatizmus, amellyel a falusi földművelő nép minden jó és rossz szokását, divatját, erényeit és hibáit védi és őrzi. Az egygyermek-rendszert az ily falvak népének közfelfogása törvényre emelte, amely ellen nem véthet senki, aki a falu közösségében meg akar maradni. Parancsoló erővel nehezedik ez a suprema lex az egykés falvak egyes embereire és családjaira. Gúny és megvetés jut osztályrészül ezekben a falvakban az olyan asszonyoknak, kinek egynél több gyermeke születik. Hogy az egykés falu családjai nem mindig egyéni megfontolásból, hanem sokszor a közfelfogás kényszerétől üzelve korlátozzák a születések számát, kirívóan bizonyítják az olyan esetek, amikor az egykés faluból másfelé települt egykés családban hamarosan megjelenik a második, a harmadik gyermek. Az a család felszabadult az otthoni kényszer alól és érvényre jut benne a természet joga.

Nyilvánvaló, hogy az ily körülmények között begyökeresedett egygyermek-rendszer megszüntetésére alig van kilátás. A vallás tanításai, a nemzeti és nemzetgazdasági érdekekre való hivatkozások eddig nem voltak s ezentúl is aligha lesznek képesek az egykével fertőzött népet jobb belátásra bírni. Azok az anyagi és egyéb kedvezések, amelyekkel a különféle államokban és korokban az embereket a születések korlátozásának elhagyására igyekeztek bírni, mindenütt és mindenkor hatástalanoknak bizonyul-

tak. A bűnös üzemek (magzatelhajtások) meggátlására irányuló kormányzati intézkedések általánosságban szükségesek ugyan, de az évtizedek óta egykés községekben többnyire tárgytalanok, mert az itt gyakorolt módszer nem annyira a magzatelhajtás hanem inkább a fogamzás meggátlása. Az egykés családokból álló községek népe meggyőződésem szerint — bár ne lenne igazam — lassú és fel nem tartóztatható kihalásra van ítélve. Helyét, mint az a túladunai részeken több helyütt már meg is történt, olyan nép fogja elfoglalni, amely ettől az öngyilkos mentalitástól mentes.

Arra a kérdésre, mit lehet és mit kell tennie a kormánynak és társadalomnak e veszedelemmel szemben, a felelet kézenfekvő. Azt, amit a tűzoltók cselekszenek a menthetetlenül égő ház körül. Igyekeznek a vészt lokalizálni, azaz megmenteni a szomszédos, még nem égő házakat. Evégből elsősorban tudni kell azt, mely községek forognak veszedelemben, hová hullottak el az égő ház szikrái, amelyek még elolthatók, mielőtt lángra kaptak volna. Világhírű statisztikai szolgálatunknak e téren kifejtett rendkívül értékes adatgyűjtését ki kell terjesztenie az egykés vidékek szomszédságára s fel kell kutatnia nagy gondossággal az esetleg másutt is jelentkező gyanús góccokat. A kormányzati és társadalmi munkának teljes erővel koncentrálnia kell azokra a helyekre, amelyeket a statisztikai adatgyűjtés veszélyeztetetteknek jelöl meg s fel kell vennie a harcot a sporadikus, szórványos egykével szemben avégből, hogy ne váljék általánossá, intézményessé. Ebben a harcban részt kellene vennie a lelkeskedő papságnak a vallás fegyvereivel, kulturális, társadalmi egyesületeinknek (Országos Közegészségségi Egyesület, Falu Szövetség, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége) ügyesen megszervezett s a helyi viszonyokhoz alkalmazott propagandával, amely csendben dolgozzék, kíméletes kézzel nyúljon a családi élet legzártabb titkait érintő kényes kérdéshez. Nagy és hálás feladat vár a szórványos egygyermek-rendszer elleni küzdelemben az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem terén működő humanitárius és charitatív intézményeinkre (Stefánia Szövetség, Országos Gyermekvédő Liga). Ezeknek lenne a feladatuk, hogy a szegénységgel küzdő családot megsegítsék s támogatásukról előre biztosítsák olyankor, ha gyermekáldás elé néz, hogy ne kelljen rettegnie ennek beköszöntétől. Lépjenek el ezek az intézmények lelkes vezetőktől irányított expozitíváikkal a veszélyeztetett vidékeket, segítsenek ott mindenkin, aki reászorul s különös gondjuk legyen az egykés vidékeken is a sokgyermekes szegény zsellérnépre, mert előbb-utóbb ez lesz hivatva arra, hogy pótolja a módos parasztság végzetes eltévelyedéséből eredő embervesztéget. A kormánynak kötelessége lesz, hogy mindezeket a tényezőket működésükben támogassa, a kórházakban szülőosztályokat, vagy azokon kívül szülőházakat, csecsemőotthonokat létesítsen vagy

ilyen céllal kezdeményező lépéseket tegyen. Szigorú intézkedésekkel elsősorban a lelkiismeretlen bábák megrendszabályozásával gátat kell vetni a bűnös üzelmek elé, amelyek éppen ilyen helyeken, a szórványos egygyermek-rendszer vidékein otthonosak. Évek és évtizedek munkája, folytonos kutatás és kitartó figyelem kell ahhoz, hogy sikereket lehessen elérni az egygyermek-rendszerrel szemben, amely legutóbb a veszített háború okozta nyomorúságban hatalmas segítőtársra talált. A harcot azonban fel kell venni sürgősen, amíg nem késő.

TORMAY CÉCILE.

Mi az egyke?

A nemzetek halálharangjának első kondulása. És amely nemzet erre a vészjósló kondulásra nem figyel fel, annak a sorsa eldőlt.

Hogyan lehet az egyke ellen védekezni?

Az egykének nem egy, hanem ezer oka lehet, tehát az ellene való védekezésnek sem egy, de ezer irányúnak kell lennie. Minden társadalmi osztálynál és foglalkozási ágnál más-más hajtóerő sodorja bele az egygyermek-rendszerbe a családokat. Tehát egyetlen orvosság, a hasztalan kutatott csodaszer nem létezik: nem gyógyíthatja meg a bajt. Egyes társadalmi osztályoknál etikai, más társadalmi osztályoknál gazdasági okok játszanak közre: a vallási érzés meglazulása, léhaság, önzés, hiúság; a vagyon egykézbentartásának vágya, anyagi mohóság, megélhetési nehézségek, rossz lakásviszonyok, szegénység. A védekezésben tehát minden erőnek össze kell fognia.

Küzdjön a lelkész a szószékről, a tanító katedrájáról, az orvos lelkiismerete magaslatáról és végül legyen a tudós asszony kötelességtudó, önfeláldozó, jó tanácsadó. Küzdjenek a társadalmi egyesületek az asszonyi hivatás hirdetésével, a nemzet élethez való jogának bizonyításával és mindenkifelett küzdjön az államhatalom az emberi lét és megélhetés megkönnyítésével.

Ha a hosszú időn át eredménytelennek látszó lassú, szívós munka nem csüggeszti el a küzdőket, úgy az egyke nemzetpusztító veszedelme eltűnik és a nemzet útja szabaddá lesz a jövő felé.

VADNAY TIBOR.

A háború előtti magyar társadalomnak meglehetősen fejletlen szociálpolitikai érzéke nagyobb érdeklődést csak az amerikai kivándorlás és az „egyke“ iránt tanúsított. Mi sem természetesebb, hogy a háború után — a kivándorlás ügye kiesvén kezünk-ből — ismét előtérbe lépett az „egyke“ kérdése, különösen a Ma-

gyár Asszonyok Nemzeti Szövetségében tömörült lelkes hölgytársadalom kezdésére.

Ismét eljött hát az ideje annak, hogy a kérdés mélységeibe beletekintsünk.

„Egyke“ alatt a születések szándékos korlátozását szoktuk érteni. Így voltaképen csak *egyik részlete a népesedési politikának*. Elméletben a népesedési politikának az a célja, hogy valamely országban se több, se kevesebb lakos ne legyen, mint amennyi saját maga és a közösség javára hasznos munkásságot tud kifejteni. Gyakorlatban — amióta Malthusnak a túlnépesedéssel szemben táplált aggodalmait az újkori államok fejlődése megcáfolta — *a népesedési politika mindenütt, így nálunk is arra törekszik, hogy a lakosság számát növelje*. Eszközei: egyrészt a kivándorlás akadályozása és a bevándorlás elősegítése, másrészt a halálozások csökkentése és a születések szaporítása.

Ámde megbízható és bőséges adathalmaz azt bizonyítja, hogy a múlt század harmadik harmada óta a születések száma állandóan és fokozatosan csökkent Európaszerte mindenütt, kivéve az egyetlen Oroszországot. Nálunk 1000 főre az 1876—1880-as évek átlagában 44.6 születés esett, az 1881—1890-es évekében 44.2, az 1891—1900-as évekében már csak 40-6, az 1901—1910-es évekében 37.1, 1911—1912-ben 35.7, 1913-ban 34.5. Pedig még ezekkel a számokkal sem álltunk nagyon kedvezőtlenül, csak Oroszország, Szerbia és Románia mutatott föl több születést, ellenben Németország már 1905-ben, Ausztria 1908-ban eljutott ahhoz a csökkenéshez, amely nálunk még csak 1913-ban következett be.

E néhány adatban is már kétségtelenül megnyilvánul két törvényszerűség. Az egyik, hogy a *születések arányszáma Európaszerte mindenütt állandóan csökkent, a másik, hogy az arányszám annál kisebb, mennél inkább haladunk a nyugat és a nyugati kultúra felé*.

E törvényszerűségek és a bennük rejlő veszedelmek láttára a nyugat államai, különösen a leginkább fenyegetett Franciaország, mélyreható és széleskörű tanulmányokat tett annak kipuhatólására, minő gazdasági, társadalmi, erkölcsi, szellemi és élettani tényezők okozzák a bajt, sőt a legkülönbözőbb gyakorlati kísérleteket fogantatva vették az eredmény megjavítására. Köztük szerepelt a földbirtok fölaprózása, belterjes földművelési és ipari üzemek meghonosítása, adózási és hadmentességi kedvezmények a többgyermekes családok számára, anyák jutalmazása és ünnepélyes kitüntetése, nőtlenek és gyermektelen házaspárok fokozott megadóztatása, közeli rokonok, fejletlenek és katonai szolgálatot még nem teljesítettek eltiltása a házasságtól, tilalmazása az óvószerek árusításának, a magzatelhajtás szigorú büntetése, küzdelem

a titkos prostitúció ellen és számos egyéb gazdasági, pénzügyi és rendészeti rendszabály.

Mindez teljességgel nem változtatott az eredményen, mialatt Oroszországban, kedvezőtlen gazdasági, társadalmi és politikai viszonyai között is, a születési arányszám folytonosan növekedett, anélkül, hogy az állam és a társadalom bármit is tett volna e növelés előmozdítására.

Ily adatok birtokában *a szociálpolitika tudománya még mindig nem tud kellően megalapozott véleményt adni arra, melyek a baj valódi okai.* Hiszen megakad azon az első nehézségen, hogy a kérdés kényességénél fogva nem lehetnek biztos adatai arról sem, mennyiben járul az apadáshoz a szülők tudatos, szándékos akarat, mennyiben pedig az a körülmény, hogy — jöllehet szeretnék — nem születik gyermekük.

Az utóbbi csoport helyzetének megjavítására még csak rendelkezünk némi tájékozottsággal. Kétségtelen, hogy *a termékenységet jelentősen fokozza a közegészségügy egyetemes megjavítása.* Különösen pedig a nemibetegségek megelőzése. A kérdéslegkiválóbb magyar szakértőjének, *Nékám* egyetemi tanárnak a becslése szerint évenként 90.000 születés marad el a fogamzást eleve meggátló blennorrhoea elterjedt volta miatt. Óriási szám ez, szembeállítva azzal, hogy 1913-ban az élveszületettek száma 735.000 volt. A vérbaj maga nem teszi ugyan lehetetlenné a fogamzást, de gyakran vezet elvetélésre, korai és halvaszületésekre és így ugyancsak kedvezőtlenül hat a születések számára. Ennek a két betegségnek a kiirtása tehát okvetlenül nagy mértékben növelné azoknak a születéseknek a számát, amelyeket maguk a szülők megakadályozni nem akarnak.

Sokkal összetettebbek és homályosabbak azok az okok, amelyek az „egyké”-re hatnak. Annyit látunk, hogy *éppen nem a legszegényebb osztályokban uralkodik,* tehát egyedül gazdasági okokra nem lehet visszavezetnünk. Közrehatnak ezek is, de még inkább *erkölcsi és szellemi tényezők, divat, előítélet, helyi közvélemény és szokás.* Éppen azért általános orvosszert nem is lehet rá találni, hanem legfőljebb arról lehetne szó, hogy minden egyes, különösen veszélyeztetett helyet valósággal monográfiaszerűen kellene külön-külön tanulmány tárgyává tenni, szabatosan megfigyelve és összevetve a lakosság egész életét: foglalkozását, vállását és erkölcsi fölfogását, műveltségi fokát, táplálkozási és egyéb életmódját, egészségi viszonyait, a helyi közvéleményt a sok- és a kevesgyermekű családokról és mindezek egybevetésével alkalmazni azokat a gazdasági, erkölcsi vagy rendészeti intézkedéseket, amelyek a különleges helyi okok megszüntetésére legalkalmasabbak.

Ámde még ilyen fáradságos, körülményes és sokoldalú mun-

*kásságtól se várjunk vele arányban álló eredményeket. Az „egyke“ csak egyik jelensége a világszerte uralkodóvá vált általános anyagiás fölfogásnak, amelynek uralma alatt — fönn és lenn egyaránt — az önzés túlhajtása, a vagyoni előnyök hajhászása, a hiúság, a kifelé élés, a személyi érvényesülés nem hagy helyet a gyermeknek s a vele járó elfoglaltságnak, gondoknak, költségeknek, vagyongosztásnak, amelyek miatt a gyermeket nem áldásnak, öröme-
nek, hanem nyűgnek, tehernek tekintik.*

Valamint a nagybeteg fehér faj valamennyi társadalmi betegségének, úgy az „egyke“-nek is csak az lehetne az orvossága, ha ezt az anyagiás világnézetet egy új, nemesebb, önzetlenebb, erkölcsösebb váltaná föl, amely életcélnak nem a külső előnyöket vallja hanem az egyszerűséget, igénytelenséget, a családi élet bensőségét, a befelé élést, az anyaság tiszteletét, a gyermekek rajongó szeretetét.

Addig pedig, amíg ez új világnézet uralkodása bekövetkezik, népesedési politikánkban erőinket ne fecséreljük el fölöslegesen az „egyke“ elleni reménytelen küzdelemben, hanem szolgáljuk azt az igazságot, hogy *„nem azé az államé a jövő, amelynek legtöbb gyermeke születik, hanem amelyik a legtöbbet élve és egészségesen tudja megtartani“.*

Hiszen a születések folytonos csökkenésével egyidőben Európa valamennyi államának lakossága állandóan szaporodott — Francia- és Spanyolország kivételével —, mert az egészségügyi viszonyok nagyfokú megjavításával a halálozások számát még nagyobb mértékben sikerült csappantani, mint ahogy a születések csökkentek. Erre a pontra kell tömöríteni nekünk is küzdelmünket. Elsősorban pedig a csecsemőhalandóság ellen.

Csak néhány adatot. A háborúig egész Európában — Oroszország kivételével — nálunk volt a csecsemőhalálozás a legnagyobb, még Románia és Szerbia is jobban állt. Az 1913. évben a születettek 20.1%-a halt meg egyéves kora előtt, az összesen 500.000-re menő halálesetből 148.000 volt egy éven aluli, azaz 29.6%.

E sajnálatos eredmény okai sokkal ismertebbek, mint a születések kialakulásáé, a gyógyítás módjait azért szabatosabban meg tudjuk jelölni. *Kiterjedt és egyéni anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, az orvosképzésben a csecsemőgyógyászat beható tanítása, a bábák és az anyák kioktatása a csecsemők betegségeinek megelőzésére, néhány egyszerű és mégis rendkívül hatékony egészségügyi szabálynak széleskörű népszerűsítése, a küzdelem káros babonák és szokások ellen, anyasági biztosítás, szoptatási segély* — ezek a leggyorsabban és leghathatósabban célravezető eszközök.

Ez eszközöknek sürgős és széleskörű fogantatba vételét karolja föl az az erősen nemzeti és szociális érzésű, lelkes hölgytársadalom, amely újra föl akarja venni a küzdelmet az „egyke“ ellen. Szenteljék érdeklődésüket, lelkesedésüket, odaadásukat és munka-

kedvüket a könnyebben és célszerűbben megoldható anya- és csecsemővédelem fokozására. Nagyobb szolgálatot tesznek ez úton a magyar népesedési politikának, mert *a megszületett gyermekek megtartása bőségesen pótolni fogja azt a hiányt, amely az „egyke” miatt elmaradt születések számában a magyar nemzeti erőt olyan károsan fogyaszta.*

VARGHA GYULA.

Megvallom őszintén, az egygyermek-rendszerrel szemben, akár eredetét, akár orvoslását tekintem, tanácstalanul állok. Az kétségtelen, hogy erkölcsi fertőző betegség. A természettudós a maga laboratóriumában, több ezerszeresen nagyító górcsővel fölfegyverezve, pontosan meg tudja állapítani a testet megtámadó fertőző betegségeket előidéző baktériumokat, tanulmányozza azok virulenciáját, sőt a különböző szérumokban legtöbbször azok leküzdésére is megtalálja a hathatós eszközöket. A szociológus nem rendelkezik oly pontos műszerekkel s nem végezhet exact kísérleteket laboratóriumának mély gondolatokra ihlető csendjében. Neki a kézzel nem fogható lelki élet végtelenül komplikált s az emberi szemek előtt többnyire rejtve levő mozzanatait kell megfigyelnie s ebből vonni le nem egyszer bizonytalan következtetéseit.

Legelőször is azt kellene megállapítani, honnan kerültek népünk lelkébe a ragályt okozó baktériumok? A Magyar Tud. Akadémia évtizedekkel ezelőtt pályakérdésül tűzte ki az egygyermek-rendszert. Voltak figyelemreméltó pályamunkák, de olyant, amely a jutalomra érdemes lett volna, a bírálóbizottság, melynek és is tagja voltam, nem talált. Az egyke keletkezésére nézve azonban megkapott egyik pályázónak — munkájából úgy sejtettem, hogy baranyai ref. lelkész volt — az az állítása, hogy a baranyai magyar asszonyok a vétkes szokást a szomszédos cifrálkodó rác asszonyoktól tanulták el, látva, hogy azok gyermektelenül, vagy egy gyermekkel mennyivel tovább megtartják lányos fiatalságukat, mint a sokgyermekes magyar anyák. Az első rugó tehát az asszonyi hiúság lett volna. Látunk azonban Baranyától távol eső fertőzött és fertőző góccokat; de hiszen a testi fertőző betegségek is továbbterjedésükben sokszor egész vármegyéket ugornak át.

Az egyke terjedésének okait már világosabban látjuk. A birtok megosztásától való félelem, a gyermek gondozásával járó veszélyesség, azok a direkt vagy indirekt előnyök, melyeket az egygyermekes szülők törvényeink helytelen intézkedései folytán élveznek s az a lelki méreg, melyet a rideg önzésre alapított szociális tanok népünk lelkébe csöpögtetnek, mind hathatós előmozdítói a gyermeklétszám korlátozásának. A bajt a kultúra nem gyógyítja, sőt még súlyosabbá teszi. A lelki kórt csak lelki orvossággal lehetne

gyógyítani. Pezenhoffer Antal azt ajánlja, hogy a protestánsok, akiket leginkább megfertőzött a ragály, térjenek át a katolikus-vallásra; de őbelőle nem a komoly tudományos megállapítás, hanem az elmúlt századok vallási fanatizmusa beszél, hiszen maga is elismeri, hogy a katolikusok sem immunisok a ragállyal szemben. Nagyobb lelki kvalifikációra volna szüksége a ragály által megfertőzött népnek, mint amilyennel a katolikus vallásra való formális áttérés jár. Nagyobb lelki átalakulást azonban csak az úgynevezett pietizmus s a lelkeket ellenállhatatlanul magával ragadd egy-egy szekta képes előidézni; de mindkettőnek hatása csak kisebb körökre terjedhet ki s így általános gyógyszert sem lehet.